

Oral History Kosovo

INTERVJU SA ZANA NIDŽOM

Priština | Datum: 23 oktobar, 2017.godina

Trajanje: 58 minuta

Prisutni:

1. Zana Nidža (Intervjuisana)
2. Aurelja Kadriu (Vodila intervju)
3. Donjeta Beriša (Kamera)

Simboli komentara u transkriptu neverbalne komunikacije:

() – emocionalna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su redaktorski dodaci koje daju više informacija o mestima, imenima ili o izrazima.

Prvi Deo

Aurelja Kadriu: Predstavite se, znači ime, prezime, datum rođenja i recite nam nešto o vašim uspomenama iz ranog detinjstva, o vašoj porodici, poreklo vaše porodice, čega se sećate iz vaših najranijih dana. Koje su vaše prve uspomene?

Zana Nidža: Okej. Ja... Zana Nidža, sada Osaj. Rođena sam u novembru 1978, u Prištini. Ja sam dete dvoje arhitekata, znači, majka i otac su mi bili arhitekate. Čega se sećam iz detinjstva? Možda u ranom detinjstvu, bilo je mnogo... znači, pamtim mnogo toga jer smo po želji mojih roditelja mnogo putovali, imali su veliku želju za putovanjima, da vidimo što više. Možda i zato što su arhitekate, mnogo su želeli [da putuju] stoga imam mnogo uspomena i imam slike iz različitih mesta. Čak se i sećam... možda mi je najranije fotografsko sećanje negde iz Turske, imam Trojanskog konja, repliku, imala sam samo tri godine i nešto mi je ostalo u sećanju. Prvo sam mislila da je to samo zbog fotografija, ali fotografsko sećanje koje imam nije na fotografijama. Sećam se kako sam se popela uz stepenice, kako ulazim unutra. Mislim, to je iskustvo, možda najranije koje pamtim. Pa, pretpostavljam, sve ovo je dosta uticalo posle u... da ja danas volim da putujem, da vidim...

Ne znam, uvek... šta mogu da vam kažem o detinjstvu? Bilo je tipično za ono vreme, isto školovanje... isto društvo, celo društvo u blizini. Ne znam šta bih mogla da vam posebno kažem za moje rano detinjstvo. Ja sam živela pored dede i babe, i oni su dosta uticali na mene, na moje formiranje. Ali verujem da, da su i roditelji, posebno sa njihovom profesijom i svim njihovim željama, da su najviše uticali na moje formiranje.

Aurelja Kadriu: U kom kraju ste odrasli?

Zana Nidža: U Dardaniji.

Aurelja Kadriu: Da li se sećate života u vašem kraju u to vreme?

Zana Nidža: Da. da, pa bilo je taman kao što sada svi opisuju ono vreme. Ceo dan napolju, ceo dan smo se igrali, mislim, *hop* uvek posle škole [posle časova], uvek sa društvom, izlazili smo da igramo brojnih igara i to do kasno uveče. Mislim, bilo je domaćih zadataka i svega, ali ipak smo izlazili napolje. Mislim, bilo je to onaj period kada sam jedva čekala da se nađem sa društvom, naročito iz kraja... da se igramo ceo dan.

Aurelja Kadriu: Jel možete da nam kažete nešto o periodu osnovne škole. Kako pamтите osnovnu školu?

Zana Nidža: Pa ne znam, osnovna škola... ja sam kao dete bila mnogo povučena, međjutim, uvek sam imala mnogo drugara. Ne znam, i danas ne bih znala da kažem kako je bilo. Pa, ne znam, bilo je jedno

dobro društvo sve do petog ili šestog razreda. Posle je počela ona podela škole, isterivanje nastavnika koji su bili malo više aktivni, kao naprimer [Naxhije Buçinca](#), koja je sada aktivistkinja za prava žena, i drugih. I mi, mislim, ja pamtim da sam od petog razreda išla na proteste (smeši se), tražili smo da nam se vrate nastavnici koji smo imali i koji su bili isterani.

Podela škole, kada smo se fizički podelili onim zidovima. Deo gde je trebalo da budu Albanci, zamisli, kuda ti ideš školskim hodnicima, odjednom izviru zidovi kroz koje ne možeš da prođeš. Ali ne znam, možda je i ovo uticalo da budemo još bliži jedni drugima i da se osećamo... da želimo da budemo bliži jedni drugima, da učinimo još više. Nismo imali ovih današnjih problema, bilo je svađe, neko diranje ili da... možda se nešto i događalo, ali ne kao što su dečji problemi sada, i verujem da je situacija u to vreme uticala da budemo takvi.

Aurelja Kadriu: Da li sećate prvog kontakta sa... vi ste spomenuli fizičku podelu škole, vaš prvi kontakt sa... kada se to desilo i kako, kako je to bilo, kako se toga sećate?

Zana Nidža: Ne znam... ne znam, bili smo, nekako smo razumeli šta se događa. Nije me mnogo iznenadilo, kako da kažem, ili znaš, kao: "Vau! Šta se desilo?" Nekako smo bili spremni, možda smo imali... možda zato što se kod kuće razgovaralo da nešto nije u redu ili smo čuli roditelje ili smo očekivali da se nešto slično desi, da će biti odvajanja. Pamtim period kada jedno vreme nismo imali predavanja, pre svega ovoga znači. Negde počinje... u septembru smo trebali da pođemo u školu, ali smo počeli tek u novembru ili decembru jer nismo znali da li nam je dozvoljeno da uđemo u školu. Znači, tek kada smo otišli tamo i videli, faktički nismo bili iznenađeni, to smo i očekivali.

S druge strane, dešavalo se da vidiš neko dete srpske nacionalnosti koje bi ti se možda javilo. Ja se sećam nekog koji mi govori na albanskom, jer su oni nastavili da uče do kasno albanski jezik. Mi smo srpski počinjali ranije, a oni... mi smo pokušali, mislim, oni nastavnici srpskog su počeli da budu odvrtni, pokušali smo da se pobunimo, nismo hteli da ih slušamo i tako dalje. Ali strah je postojao, znači u nekoj meri, nismo smeli baš kako smo hteli da izrazimo kako se osećamo (smeši se).

Aurelja Kadriu: Pre ove podele, kakvi su bili vaši kontakti sa ljudima, učenicima srpske nacionalnosti? Bilo sa komšijom, bilo sa decom sa kojim ste se igrali u kraju?

Zana Nidža: Ja sam bila dete koji nije imalo mnogo kontakata, u našem kraju nismo imali ... za razliku od celog mog društva koje je govorilo srpski, jer su imali društvo... ja sam ga naučila mnogo kasno, preko televizije, novina, jer nisam imala kontakte. Ali, ne znam, nisam imala neku predrasudu ili neko mišljenje, da nisu ili jesu drugačiji ili, jer se u porodici uvek govorilo da problemi idu odozgo i nije nikako od običnih ljudi, među ljudima. Ne znam...

Aurelja Kadriu: Kako su vam roditelji objasnili celu ovu situaciju? Ili vi roditeljima, kada ste videli podelu škole i...

Zana Nidža: Da vam pravo kažem...

Aurelja Kadriu: Da li se sećate narativa vaših roditelja, diskursa?

Zana Nidža: Pravo da vam kažem, ne sećam se da smo spominjali, da li verujete da se ne sećam da sam im rekla: "Vau, podelili su nas!" ili nešto tako, jer čini mi se da su sve ove promene bile očekivane. Možda smo više razgovarali, na primer, kada su proterali našu razrednu, a mi smo hteli da se vrati, i izašli smo da protestujemo, dok su nas roditelji tražili: "Gde ste, šta radite?" Jer bili smo u petom razredu, bili smo stvarno mali za takve stvari. Ali oni se nikad nisu plašili šta radimo, a šta ne... "Gde drugi, tu i ti". Mislim, nema nekog [odvajanja]... za nas, nas...

Sada, ono čega se sećam jeste, moji roditelji su bili arhitekta, i uvek sam videla njihove projekte, kako rade na njima, i sećam se, u to vreme, ja sam projektovala svoju školu, kako bih volela da bude moja škola. Možda sam to čula od njih, i uzela sam olovku i nacrtala kako se crta plan, i znam da sam podelila školu po mome, kako sam ja sanjala, sa laboratorijama i ostalim. Možda je to bila manifestacija nečega što nemam, a želela bih da imam. Ali sakrila sam ih [planove] tako da ih moji roditelji ne nađu, plašila sam se šta će da mi kažu, kakvo je, da li je dobro ili ne. Nisam želela da oni vide... u stvari, kada su ih pronašli, sećam se da sam dobila mnogo pohvale: "Vau!" znate, "Kako si znala da napraviš ovaj projekat?" Ali mislim da ono što je nama nedostajalo izgleda, to se pojavilo na taj način. Ono, moj očaj što nešto nemam ili sa tolikim preprekama ja sam se izrazila tim jezikom. Ne znam...

Aurelja Kadriu: Posle... srednja škola, znači ta tranzicija...

Zana Nidža: Onda srednja škola...većina nas nije išla u školske objekte, i moja generacija, znači 1978. godište, i svi ostali, mi smo birali školu na osnovu toga koja od njih je imala zgradu. "Dževdet Doda" je još imala svoju zgradu i nismo ni razmišljali. Neki bi rekli da je to bila specijalna škola, matematička škola: "Jel si sigurna da hoćeš tu?" Ali nama to nije bilo važno, samo da budemo u školi koja je prava škola, makar ja i moje drugarice sa kojima sam zajedno bila u školi. Zatim se "Dževdet Doda" pretvorio u opštu školu, mada škola je bila u gorem stanju, kada se upoređi sa osnovnom školom. Mislim, bila je to zgrada koji ni ne liči na školu, mnogo stara zgrada. Ali ipak, bili smo srećni, jer smo bili u školskoj zgradi. Makar osećaš... imaš osećaj da si u školskoj učionici.

Aurelja Kadriu: Kako pamtiš način predavanja vaših profesora... kakvih je nijansi bilo u predavanjima profesora u srednjoj školi?

Zana Nidža: Bili su mnogo opterećeni politikom, sećam se... mnogo, pa mislim da je nekoliko njih bilo baš opterećeno. Barem smo se mi uvek šalile na tu temu, jer kad bismo uradili nešto loše, neki profesori bi nas nazivali ružnim imenima, te udbaši, te Srbi, te... i celo vreme su se nadvezivali na politiku, i mi svi smo se uvek smejali i to doživljavali kao šalu, jer mi smo udbaši, mi smo ovakvi, mi smo onakvi. Bili smo takvi. Ali bilo je dosta njih koji su bili opterećeni. I sećam se kasnije, na krovu naše škole negde oko četvrte godine, neko je napisao "OVK", to je bilo napisano na krovu škole. To je bilo, mada mi smo bili... meni se to nekako činilo nepotrebno, jer mi smo ipak škola, nema potrebe da budemo sa ni jedne strane, ni tamo, ni ovamo, možda se ovo dogodilo kada su se odvojili na mirovni pokret i oružani pokret. To je imalo uticaja, dosta su bili politički opterećeni, bilo je opterećenih profesora...

Aurelja Kadriu: Da li se sećate kako je došlo do vašeg uključenja u Post-pesimiste?

Zana Nidža: U stvari, još ranije, ja sam počela da idem po... na primer, sećam se da je imalo veliki uticaj, možda bolje da počnem od jednoga sastanka, od onog razgovora sa Iljirom Rodićijem koji su organizovani jednom nedeljno u crkvi.... Tad sam bila u osmom razredu i mi smo razgovarali o raznim temama. Mislim da sam želela da učestvujem, da bih radila nešto vanškolsko, nešto interesantno, nešto privlačnije za ono vreme. Sve to je došlo zbog toga što osećaš neki nedostatak i nemaš čime da se baviš u to vreme.

Posle u školi, mislim da sam bila u prvom razredu, imala sam 15 godine ili možda, ne znam, znam da, pričali smo jedni drugima o tome: "Nešto se organizuje, za mlade". Mislim da nas je to privuklo, da se ide u inostranstvo, održavaju se seminari po raznim zemljama, organizacija mladih i: "Hajde da odemo na sastanak, da vidimo šta se događa?" I tako, znači, zajedno sa dve školske drugarice, bila sam na prvom sastanku.

Aurelja Kadriu: I kako, kako je bilo u Post-pesimistima? Možda prva sećanja od prvog dana kada ste otišli tamo, gde ste održavali sastanke...

Zana Nidža: Sastanci su održavani po kućama...

Aurelja Kadriu: O čemu ste govorili na tim sastancima?

Zana Nidža: Bilo je po kućama, uglavnom... mislim da je bio Petrit, on je bio prvi, [Petrit Selimi](#), prvi koji nas je informisao o planovima, šta se događa, koji je cilj, i to je sve čega se sećam. Mislim, bili smo jedna grupa koja je ostala do kraja. Prvo se organizovao jedan sastanak u Austriji, normalno da nismo svi mogli da učestvujemo, ali ovo je bilo da bismo mogli da se pripremimo. Posle su došle druge ideje.

Ali, više-manje, sve su to bila poznata lica, bili smo većina iz "Dževdeta Dode". Ne sećam se da li je neko sa strane bio u to vreme. Iako nismo bili u istom razredu i iako to nisu bili prijatelji sa kojima bih visila po ceo dan, međutim uvek smo bili zajedno. Mislim, mladi ljudi iz iste škole i tako, počeli smo, dogovorili smo sastanak za iduću nedelju, i tako je počelo. Kako sam se osećala, ne znam, za mene je bilo interesantno da vidim šta se događa. Ali bila je to i moja želja da se bavim nečim drugim osim škole, nečim atraktivnijim, što može da bude i zabavno, ali zašto da ne i edukativno.

Aurelja Kadriu: Koje su bile glavne aktivnosti koje ste vi... oragnizovali u okviru Post-pesimista?

Zana Nidža: Kada je osnovana kancelarija, dobili smo donaciju, neku vrstu donacije, kao finansijsku pomoć norveške vlade, tada smo počeli da planiramo mnogo detaljnije. Osim kancelarije i organizovanja, imali smo strukturu, trebalo je da ustanovimo organizaciju. Sećam se čak da sam u to vreme prvi put naučila šta je statut, šta je (smeje se) organizovanje. Novine su bile jedna od ideja, izdavati novine koje se bave problemima mladih, jer smo mislili da ne postoji ništa što se direktno obraća baš našoj generaciji.

Posle je bilo puno drugih projekata. Svi su mogli da dođu sa projektom i da traže finansije od nas. Mi bismo to razmotrili, uglavnom smo podržavali kulturne projekte ili.... Ali i zabavne, znači, sve ono što nam je nedostajalo u to vreme, pokušavali smo da ostvarimo preko Post-pesimista.

Aurelja Kadriu: Članci u vašim novinama, kakvi su bili?

Zana Nidža: (smeši se) Članci... Naše angažovanje je u početku bilo izazov, nismo znali kako se to radi. Svako od nas, neko je prevodio članke od drugih, a neko je pisao sam. Pa bilo je i onih koji su pisali, na primer, o stvarnim događajima, stvarno smo bili bez iskustva u tom smislu. Međutim, kada smo se angažovali, postali smo deo *Kohe*, u to vreme je to bila *Koha Javore*. Oni su se dosta angažovali, mislim na ljude iz *Kohe*, da nam pomognu u tom smislu. I pamtim jako dobro, bio je Dukađin Gorani, mislim i Baton Hadžiu i... oni su to uzeli kao svoju obavezu, možda su i voleli da dolaze i da nam pokazuju kako se prave novine.

Od njih smo naučili da se fokusiramo na određenu temu, da se svaki članak kreće oko te teme, da budemo vrlo iskreni u svemu što pišemo, do naslovne stranice, sve treba da se lepo uveže. Znači, neki su radili prelom novina i članaka, ali bilo je i onih koji su se bavili marketingom. Međutim, trebala nam je finansijska podrška za novine. I mi nismo hteli da uzimamo pare iz fonda, pokušavali smo da što više sačuvamo i štedimo fond za druge stvari, tako da smo dobili od... sponzora, reklama i tako dalje. Znači, bilo je nekih koji su odvojeno radili na pronalaženju sponzora.

Ali i to je postalo... mislim, pronaći sponzore koji su na neki način povezani sa omladinom. Znači, neki butik koji prodaje odeću za mlade i slično, mislim, prve lekcije kako se prave novine, mi smo naučili od novinara *Kohe*.

Aurelja Kadriu: Onda ovo, da li se sećaš... kako se sećaš drugih aktivnosti koje zoveš “kulturnim”? Kakve su bile te aktivnosti, kako ste ih organizovali i gde?

Zana Nidža: Bilo je, na primer, zahteva za lične izložbe, ali uslov je bio da taj koji izlaže, znači umetnik, da bude mlađe generacije. Ili je bilo zahteva od drugih ljudi da se organizuju zabave i mi smo ih finansirali, ali uvek su bile tematske ili tako nešto. Toga se sećam, ne znam šta drugo... znači, uglavnom nešto iz kulture ili koncerti bendova ili... To smo pokušavali da radimo. Trebalo je i da se organizujemo za iduće redovne sastanke, uvek su bile održavani, mislim svake godine.

Održavali smo sastanke, kontaktirali sa njima.... Jedno vreme, na primer, ja sam bila izabrana za šeficu kancelarije, sećam se. Morala sam da izveštavam za svaku aktivnost koju smo imali, gde su trošena sredstva i kako. Sa 15 godina, mi smo se starali o trošenju sredstava tokom cele godine i da nam na kraju ništa ne ostane ili za iduću godinu. Mislim, to je bila velika odgovornost za mene, sad kad o tome razmislim, velika odgovornost za petnaestogodišnjakinju. Zatim, bilo je dilema koji projekat podržati, ja sam preuzela ulogu ocene finansija... ali to smo uvek radili zajedno, uvek, nije bila samo jedna osoba.

Uzimali smo projekat i gledali smo što je u njemu, šta je dobro, šta ne valja, pa koliko možemo da doprinosimo. Tako pamtim, ali ono čega se najviše sećam je činjenica da smo svaki dan išli tamo. To je nama bilo kao izlazak, da odeš u kancelariju Post-pesimista i da budemo zajedno. Imali smo jedno mesto gde smo se osećali lepo, kao kod kuće, Post-pesimisti posle škole.

Drugi deo

Aurelja Kadriu: Jel možete da nam kažete kakva je bila struktura ljudi koji su bili u Post-pesimistima i koji su bili kriterijumi za ljude koji su hteli da se pridruže?

Zana Nidža: Ne znam da je bilo nekih kriterijuma, većina nas je bila zainteresovana, bilo je to ko je zainteresovan da radi, da doprinese bilo kom aspektu, sa idejama, novim idejama, naročito za novine. Jer u novinama se osećala potreba, znači veća potreba, znači, svi oni koji su bili zainteresovani da se angažuju na ovom pravcu. I sećam se jednog momenta kada smo držali sastanke, mislim da su bili jednom nedeljno, ja sam vodila sastanak, bilo je mnogo prisutnih i bila je i kordinatorka kancelarije, Violeta, koja je došla, i ona je rekla: “Zana, ovo je malo rizično da bude ovoliko ljudi u kancelariji”. Jer, mislim, tada je bilo sumljivo svako okupljanje, svaki veliki skup ljudi.

I znam da sam imala težak zadatak da im kažem: “Morate da odete”. Znam da je bilo razočaravajuće, ali nije smela da se pravi tolika gužva i da se diskutuje unutra. Bilo je malo kao, moglo je biti i opasno da nam neko [policija] dođe i kaže: “Zašto, kako, šta?” Mislim, trudili smo da izbegavamo takve situacije. Možda je bilo nekih koji su se osećali loše ili isterano u tim trenucima, ali individualno, kadgod su hteli da dođu i da rade, ne verujem da smo imali neki određeni kriterijum.

Međutim, ljudi su birani da idu na sastanke, znači, određuje se ko će da ide, ako se izabere, recimo, šestoro ljudi da idu u serminar u Norveškoj, onda je proces izbora bio malo teži. Verujte mi da ne pamtim, nikada nije bilo rasprava zašto neko ide a neko ne, ali uglavnom su svi došli na red. Znači, ako nije moglo ove godine, onda će da ide sigurno iduće, i tako redom. Ja, na primer, sam bila dva puta u Norveškoj na sastancima koji su organizovani kasnije, ne one prve godine kada sam se uključila. Tako da mislim da nije niko ostao a da nije išao...

Aurelja Kadriu: Gde su vama bile prostorije?

Zana Nidža: Kancelarija je bila gde je sad kafić Strip Depo, baš taj stan. Bio je to Petritov stan, uzeli smo taj stan zato što... uvek smo nalazili neko opravdanje, znači... ali to je bio Petritov stan, ako bude neki problem, uvek smo očekivali neku policiju ili nekoga da nas pita: “Zašto ste ovde, šta radite ovde?” ili nešto. I posle smo registrovali kancelariju, znam da je bilo neophodno da se registruje, i to u Beogradu, ali morali smo da imamo i Srbe kao članove. Znači uzeli smo sve fondove Post-pesimista, zato što to nije bila oragnizacija samo albanske dece, već organizacija albanske i srpske dece zajeno. Iako smo ih pozvali, oni nikada nisu smeli da dođu u kancelariju Post-pesimista.

Znam da mi smo dobili “blagoslov”, znam da smo pitali i tadašnju političku elitu šta misle o tome da otvorimo jednu organizaciju zajedno sa srpskom decom, i znam da je neko došao u kancelariju i rekao da je bio i do [kancelarije] Ibrahima Rugove da se raspita za ovo pitanje, i on je bio za ovu saradnju: “Da, vrlo dobro što ste preuzeli ovu aktivnost, treba da se nastavi sa ovim”. I nekako, osećali smo se udobno, naročito sa ovom našom stranom, ali srpski članovi faktički nisu smeli da dolaze zbog njihovih ljudi.

Aurelja Kadriu: Rekli ste da je bilo potrebno registrovati se u Beogradu, da li znate kakav je bio taj proces, jel ste bili tamo?

Zana Nidža: Da, jer je trebalo da me izaberu za rukovodioca u to vreme, trebalo je da napišem statut i da ga dostavim tamo. Ne znam, nisam se time bavila...

Aurelja Kadriu: Šta da radiš?

Zana Nidža: Da dostavim statut u Centar za registraciju organizacija ili nešto tako...

Aurelja Kadriu: U Beogradu?

Zana Nidža: Mislim da je bilo u Beogradu, koliko se sećam, ja sam bila u Beogradu jer se tamo razmatralo, ali ne mislim da je bilo problema, nismo imali problema oko registracije.

Aurelja Kadriu: Jel možete nešto da nam kažete o iskustvima u gradu, o kulturnim aktivnostima koje ste organizovali, jel se to održavalo u prostorima... verovatno alternativnim... Da nam kažete nešto o svojim iskustvima u gradu generalno? Vi ste živeli u Dardaniji, išli ste u “Dževdet Dodu”, iz “Dževdeta Dode” ste u išli kancelariju u Strip Depo, zatim aktivnosti koje ste oragnizovali negde drugo, ako možete...

Zana Nidža: Uglavnom je to bilo kao i sve drugo, ne samo naše aktivnosti, nego i sve ostalo. Svaka izložba koja je bila, održana je u nekom lokaluu u ono vreme i tako smo nastavili, bili su to neki kafići za sedeljke. Mislim da je bila jedna diskoteka, jedna velika prostorija koju smo koristili, tamo prema Palati omladine. Ne sećam se drugih mesta osim ovih. Znači, mislim, nije bilo drugih prostora. Svi smo znali da će svaki događaj biti u ovim malim mestima, koja su adaptirana za određene aktivnosti, znači nisi imala ni jedno drugo mesto koje bi se moglo koristiti, koji bi moglo služiti za izložbe i te stvari.

Aurelja Kadriu: Kako ste radili distribuciju novina?

Zana Nidža: Novine su na kraju postale deo *Koha Javore*, ljudi su mogli da ih kupuju zajedno sa *Kohom*. Ne sećam se da su ikad išle odvojeno, mislim da su od početka išle uz *Kohu*. Postale su prilično poznate, pogotovo za mlade, za njih je to bilo mnogo interesantno. Zatim, ako neko nije bio angažovan u novinama, mnogi ljudi sa svih strana su radili na koricama... Priština je bila mala u ono vreme, većinom smo smo se poznavali međusobno, nije bilo potrebno da se neko regrutuje ili da se neko primi, a da ga nismo poznavali. I ako nisi držula sa njim, znala si koji je. Znači, ko god da je izašo

u novinama, mislim, znali smo ko je ili zašto.... Pa, bilo je interesantno i zabavno jer sve one ideje, sigurno ste videli neku naslovnu stranicu, uglavnom je bilo zabavno, iako je to bio posao. Ali...

Aurelja Kadriu: Kako su ljudi, vaši roditelji, gledali na vaš angažman u Post-pesimistima, u ono vreme, kada nije bilo lako kretati se po gradu?

Zana Nidža: U stvari, oni su bili mnogo srećni zbog ovog našeg angažmana, cenili su ga kao nešto vredno, vrednije nego da bez veze sedimo kod kuće posle školskih časova. Mislila sam o tome. Možda su se i oni poznavali između sebe, znali su s kime provodimo vreme. Znači, bili su sigurni da se nalaziš u dobrom društvu... pa, mislim, svi su bili mnogo pozitivni, znam da je bilo nekih drugarica koje nisu bile uključene i njihovi roditelji su ih pitali: "A zašto ti nisi?" Znaš, "Zašto se i ti ne uključuješ?" Mislim da su svi bili srećni što smo deo ovoga.

U jednom trenutku imala sam jednu... od roditelja, od oca konkretno, u momentu kad su me izabrali za direktoricu i što ja znam, i znam da mi je on održao dugačko predavanje o tome kako... jer je njemu bilo čudno da sam ja možda želela da budem rukovodilac i znam da mi je održao jedno dugačko predavanje o tome da: "Nije bitna fotelja" (smeje se), iz tih vremena "važna je profesija, značajno je šta radiš". Ali meni se to činilo mnogo banalno jer se to meni desilo tako što je neko došao i jednostavno pitao: "Zana, jel prihvataš?" I ja sam rekla: "Da". Znae, za mene to nije bilo nešto što sam uzimala mnogo...

Ali znam da je prvo bilo oklevanje i znam da je trebalo da dođe do razgovara sa koordinatorom kancelarije i da se vidi šta ja treba da radim, koji su moji zadaci. Nekako, da vidim u šta to ulazim, čemu... Ali posle se videlo da to nije ništa posebno, mislim, ništa od velikog značaja. Ali ovog detalja se sećam, sećam se da sam otišla kod njega kasnije kada je on postavljen na položaj. (smeje se), rekla sam mu: "Hej, i ti [juriš] fotelju kao i ja?" Ali uvek sam imala to, mislim, da treba da radim svoj posao, i ne da se bavim drugim stvarima koje nisu značajne i nemaju neku vrednost.

Aurelja Kadriu: Jel možete nešto da nam kažete o sinhronizaciji ili koordinaciji aktivnosti sa drugim grupama Post-pesimista u Hrvatskoj, Bosnji i Srbiji?

Zana Nidža: Mi smo uvek... sa ostalim grupama, aha, mislite sa drugim Post-pesimistima?

Aurelja Kadriu: Da.

Zana Nidža: Mi smo se uglavnom sa njima viđali samo na sastancima u inostranstvu. Ne znam da smo mnogo komunicirali. Možda individualno jedan sa drugim, možda smo održavali kontakte ili se viđali. Ali mi smo bili mnogo aktivniji u svakom projektu kojeg smo radili ovde. Možda smo dobili opomenu da treba da budemo zajedno sa srpskom decom ovde i da nismo komunicirali... ali nekako to nikad nije bio razlog zašto to nismo...

Kad smo se sastajali tamo, lepo smo se provodili. Bilo je mnogo lepo organizovano. Imali smo jutarnje sastanke sa psihologom i uvek smo diskutovali kako se osećamo u našim zemljama i slušali jedni druge kako se ko oseća. I videli smo da imamo dosta zajedničkog, više nego razlika. Onda, bilo je sastanaka posle rata, gde se obično razgovor uvek vraćao na politiku, kancelarije, komunikaciju. Međunarodni koordinatori su uvek insistirali da dolazimo zajedno, a mi smo im uvek govorili zašto nam je tako teško da budemo zajedno u takvoj situaciji, koliko je to opasno. I to je nekad dovodilo do optužbi i... ali samo tokom sastanka, i kako se sastanak završi, mi bismo nastavili da se družimo, bez ljutnje... makar koliko se ja sećam.

Ne znam, možda smo se osećali malo posebnim, možda zbog jezika. Oni su se okupljali ponekad, njima su pesme bile zajedničke i znali su svi svaku pesmu, jedan sa gitarom ili nešto tako. Dok smo mi bili malo... nismo ih znali (smeje se), imali smo naše pesme. I onda smo dobili kritiku, na primer, za vreme dok smo boravili u Norveškoj, za vreme seminara: “Zašto vi Albanci sedite sami, malo kao odvojeni?” Nije bilo posebnih razloga, jedini razlog je bio da smo želeli da pričamo i pevamo na albanskom. Zatim smo rekli: “Okej, jel želite? Hajde onda da pevamo na albanskom, slušajte malo i ovu drugu stranu”. Ali oni su imali više zajedničkog u tom smislu. Znae, možda jezik i...

Aurelja Kadriu: Na koliko sastanka si prisustvovala?

Zana Nidža: Pa ovaj je bio glavni, u Norveškoj; posle smo otišli na još jedan sastanak, ali samo nas dvoje. To je bilo više za izbegličku decu, ali posle su Post-pesimisti osnovani u Norveškoj, od izbeglica tamo. Znači, bilo je Albanaca i Bošnjaka, ali bilo je i po nekoliko nas iz svake zemlje. Bio je to sastanak za njih, da im ispričamo kako se to radi... Zatim, ja sam išla i na druge sastanke ... Bili su sastanci u Subotici, Novom Sadu, ovde po regionu. Ne sećam se drugih mesta, mislim da je to sve.

Aurelja Kadriu: A da li se sećate putovanja... govorimo o Norveškoj, pošto je to malo dalje?

Zana Nidža: Da, dobro pamtim. Morali smo da idemo u Ciri, tu smo se svi sastali, donde smo išli odvojeno. Mislim da smo išli do Beograda autobusom. Išli smo autobusom, znam da je bio autobus u 5:00 sati ujutro, do Beograda, naša grupa se sastala sa srpskom grupom, mislim. Posle, u Ciri, svi smo se okupili i odatle krenuli za Norvešku. Oba puta kada sam bila, bio je ovaj redosled, tako mislim.

Ne znam, i u Beogradu smo se osećali... odavde je bilo kao: “Vau, gde to ideš?” Ali kada smo stigli tamo, niko nije znao koji jezik govoriš, ni ko si ti, ni... mislim, nisi se osećala loše što si otišla tamo. Bila je neka pesma kada smo hteli da nađemo, nešto zajedničko što bismo svi znali da pevamo, na aerodromu znam da smo napravili grupu, znam da smo izabrali onu Brankovu pesmu, bila je u jednoj dečijoj emisiji koju smo svi gledali subotom i nedeljom... Bila je to uvodna pesma za emisiju i rekli smo da tu pesmu znamo svi, hajde nju možemo da pevamo. Ali družili smo se i to sa zadovoljstvom, opet bez obzira na sve događaje koji su se desili između nas.

Aurelja Kadriu: Šta su radili vaši roditelji tokom '90-tih, izvinite što se vraćam ponovo...

Zana Nidža: Da. Moji roditelji su bili isterani s posla, oboje su bili profesori i predavali na Arhitektonskom fakultetu, bili su izbačeni s posla. Zatim su se mučili da nađu posao, ako ne grešim otvorili su jednu radnju za auto-delove. Sećam se kada je tata išao u Grčku, sa drugim ljudima koji su isto imali radnje ovde, da kupe delove koje bi prodavali posle ovde... I znam zašto ovo pamtim... jer bi uvek kupio u Grčkoj i po koju igračku za nas, i napravila sam kolekciju barbika, dnevnu sobu, spavaću sobu (smeje se) i sve. Po tome pamtim da nisam mogla da se osećam: “Vau, sada je loše, nemaština”. Meni se činilo isto, prosto, izgledalo je normalno jer smo svi prolazili kroz istu stvar. Svi su imali isti problemi, i nismo se osećali kao da nešto ne valja...

Znam kako, na primer, kada su govorili: “Ne možemo da idemo na odmor”. Bilo je takvih godina, u to vreme: “Ne možemo da idemo na odmor”. Bilo je vrlo normalno, većina nije išla na odmor. Mislim, nisi se osetila da ti nemaš ili si u lošijoj situaciji, jer je isto bilo svima. Ja tako pamtim taj deo. Zatim je tata otišao u Albaniju, dugo vremena je radio u Tirani, kao arhitekta, ja sam mu se pridružila u poslednjoj godini, sa porodicom. I živela sam jednu godinu u Tirani.

Aurelja Kadriu: Koje godine?

Zana Nidža: '96. Tokom '96. sam išla u srednju školu, četvrta godina, u “Sami Frasheri” u Tirani.

Aurelja Kadriu: Jel možete nešto da nam kažete o tom periodu?

Zana Nidža: Da...

Aurelja Kadriu: Prvo, kako je došlo do toga da odete tamo i kako vam je bilo?

Zana Nidža: Tada nisam išla mnogo u školu jer... Dakle, moj otac je bio duže vreme tamo, a u jednom trenutku smo odlučili da moramo biti zajedno, ne možemo više živeti odvojeno. Takođe smo mislili da možda tamo imamo bolje prilike za studije, za ovo, ono, da bi za nas tamo bilo mnogo bolje nego na Kosovu. Takođe, moja majka je imala priliku da počne da radi kao arhitektkinja tamo, jer na Kosovu nismo imali prilike. Tako smo svi odlučili da idemo tamo. Do tada smo ga posećivali tokom praznika, ali ovog puta svi smo odlučili da idemo i da pođemo u školu, moja sestra i ja, naš brat u vrtić, i tako dalje.

Otišla sam sa... ne znam kako da to objasnim, možda su mi Post-pesimisti pomogli da ne idem tamo sa predrasudama, da budem otvorena i da prihvatim da postanem deo njih. Mislim, jer većina onih koji su išli tamo bi rekli: 'Oni su drugačiji, oni ne znaju, oni govore ...' Ne, otišla sam sa entuzijazmom. Zato što je tamo bilo drugačijeg života, vi ste bili u mogućnosti da češće idete u pozorište (smeši se) ili bilo je koncerata gotovo stalno. I znam da sam se posle škole odmah počela družiti sa mojim drugarima iz razreda, znam da su mi prišli i rekli: "Zana, ti se razlikuješ od Kosovara". "Zašto?", pitala sam. "Zato što nam ne govoriš da znaš više od nas". Oni su se osećali inferiorno zato što smo mi uvek bili otvoreniji prema Zapadu i to.

Ne, meni je u stvari bilo interesantno, na primer, činjenica da me niko od školskih drugara nije pitao: "Jel čitaš neku knjigu?" nego: "Koju knjigu čitaš?" I uvek ovo spominjem, jer su tamo svi ljudi mnogo čitali, svaki je imao opšte znanje i to, široku kulturu, ako se uporedi sa đacima ovde. Tako da sam brzo stvorila društvo, jako brzo sam išli na izlete i dan danas imam društvo koje sam imala tamo. Mada za jedan kratak period, jer '97. su počeli nemiri tamo, pa smo morali da se vratimo na Kosovo. Ali još imam prijateljstva koje sam stekla za četiri-pet meseci boravka. Mi, smo morali da uzimamo dodatne časove da bismo mogli da ih sustignemo. Tamo sam imali dva časa matematike, i morala sam stalno da uzimam dodatne časove.

Mogu da podelim sa vama jedan momenat kada, na primer, profesorka matematike nije htela da me pita uopšte. A tamo su pitali skoro svaki dan redom, imali smo po deset, petnaest ocena samo na polugodištu, samo je mene uvek preskakala i nije me pitala. Profesor kod koga sam vežbala matematiku, znam da me je pitao: "Zašto ona tebe ne pita?" "Ne znam". I posle je on otišao kod nje da pita zašto mene ne pita, i rekao: "Pitajte je, nema problema". Ona je rekla: "Plašim se da ne zna". Imala je neke predrasude za koje je rekla: "Plašim se da se ne pokaže loše u odnosu na druge đake i nemam šta tu da uradim". On kaže: "Ne, ne, vi nju pitajte". I kada je počela da me pita, ja sam sve znala jer sam naučila, i više od svih drugih, i ona je posle rekla: "Moram da ti se izvinim što imam predrasude o vama, učenicima sa Kosova, da ništa ne znate. Žao mi je". I znam da, iako je bila mnogo stroga, svi su je se plašili, izvinila se zbog svojih predrasuda prema kosovskoj deci (smeje se) u to vreme.

Tako da, lepo sam se provela, naročito sa razrednom, predavala mi albanski jezik, ona je mene i Garentinu [Kraja], ona je bila u isto vreme u Albaniji, držala nas je uz sebe. Vodila nas je na svaki sastanak, uvek je nas birala među drugim učenicima, za susrete sa velikim piscima, kao što su Ismail Kadare ili Azem Škrelji. U stvari, susret sa Azemom Škreljijem je organizovala Garentina. Mislim, bile

smo malo razmažene jer je volela da nas drži uz sebe jer je želela da osetimo da tu pripadamo. Imam vrlo dobro iskustvo iz Albanije.

Aurelja Kadriu: Jel si bila aktivna u Post-pesimistima kada si otišla...

Zana Nidža: Ne. Ne....

Aurelja Kadriu: Ili si tad već...

Zana Nidža: Ne, ne, samo sam izašla. Ne sećam se zašto, mislim da su bili neki nesporazumi koji su me naterali da odem, ali bili su uobičajeni. Mislim, nisam se slagala sa načinom organizovanja svari, oni su hteli da organizuju nekoliko *workshops* [radionica] iznutra, a ja sam bila za to da uzimamo nekog sa strane da to organizuje, da vodi. Znam da smo imali trenutke nesporazuma između nas i ja sam u jednom momentu rekla: "Ne slažem se više sa svim ovim". I nastavila sam, ali opet, izašla sam jer sam imala druga interesovanja. Verujem da je to više bilo razlog.

Aurelja Kadriu: Da li se sećaš kakav je bio taj period kada ste se vratili iz Tirane na Kosovo '97? Iskustvo povratka?

Zana Nidža: Da. Prekinuli smo školovanje u Tirani zbog nemira na jugu Albanije i čekali smo da se škola nastavi, ali moja majka... majka je još predavala na fakultetu, jer oni nisu prekidali nastavu; držali su predavanja da se ne bi osetilo da Prištinski univerzitet ima neku manjkavost. Ona se vratila ranije, radi predavanja. Povelala je sa sobom sestru i brata, ne, samo brata. Ja sam ostala ovde i mislila: "Ovde samo gubim vreme, bolje da idem u Prištinu". To je bila moja ideja i samo sam ušla autobus, rekoh idem dok počnu predavanja i posle se vraćam. I nisam se više vratila.

Otac posle kada je izašao, njemu je bilo mnogo teško da izađe iz... Ali, mislim, imala sam sreće što sam otišla u tom trenutku... prosto da bih došla do škole da se vidim sa drugarima koji su mi bili ovde. Došla sam malo da se provedem pošto nisam imala školu tamo... Posle mi je bilo teško da se uključim u školu ovde, u istu školu u kojoj sam bila tri godine. Znam da su mi pravili probleme, kao, ti treba da polažeš neke razredne ispite, i nisu mi priznali ocene sa polugodišta tamo. Ovo je bilo veliko razočarenje, jer u školi u kojoj sam bila tri godine su očekivali da sam lošija nego oni u nepoznatoj sredini.

Bilo je izuzetaka, bilo je profesora koji su pokušali da me pitaju i na neki način da me podrže, ali bilo je i drugih. Tako da sam iz nekih predmeta dobila ocene, a iz nekih ne, znači morala sam da izlazim na ispite da polažem. Ne znam.

Aurelja Kadriu: I onda, nakon srednje škole? Šta je bilo nakon srednje škole?

Zana Nidža: Ja sam se upisala na fakultet i posle...

Aurelja Kadriu: Koje godine?

Zana Nidža: To je bila '97. '97, prvog dana fakulteta, bili su prvooctobarski protesti (smeje se). Znači, na dan kada sam trebala da idem na fakultet, počeli smo s protestima. Bilo je ...

Aurelja Kadriu: A da li ste vi izašli da protestujete?

Zana Nidža: Da.

Aurelja Kadriu: Kako je bilo, koliko pamтите?

Zana Nidža: U početku je bilo užasno, plašila sam se jer se većina nas osećala obavezanim da idemo, nije bilo šanse ni da pomisliš da ne ideš. Mislim, očekivali smo svašta, ali ipak smo izlazili na proteste.

Nije bio strah, nego neka vrsta obaveze: “Moramo da idemo i nema diskusije”. I dobro se sećam 1. oktobra, znam da smo pobjegli od... kada su počeli sa, sa, sa onim... Bilo je zastrašujuće, mi smo se sakrili po kućama dok se nije sve završilo, do tamo negde uveče, i posle smo pošli kući, kada više nije bilo opasnosti.

I posle su protesti organizovani češće, i kako ih je bilo sve više i više, onda ni policija nije mnogo reagovala kao u početku. Ali mi smo izašli skoro na svaki od njih. Bilo je različitih formi protestovanja, ali sećam se... bilo je ponovo, bili su u centru, sećam se kada su na nas bacali {objašnjava rukama} suzavac. Sećam se kako smo sedeli {objasni sa rukama}, a oni bi išli iznad naših glava, ali...

Ne znam, interesantno je kad sada o tome razmišljaš. Bili su strašni, ali trenutak kad si tamo... zastrašujuće, ali bilo je nekako... obično. Mislim, tada smo o tome pričali kroz smeh: “Vidi šta nam se desilo, ti gde si bila? Šta...” Mislim, bilo je na neki način normalno (smeje se), šta nije trebalo da bude normalno, ali to se događa kad nešto postane svakodnevica.

Aurelja Kadriu: Da li ste bili u organizaciji protesta...

Zana Nidža: Ne.

Aurelja Kadriu: Ili ste samo učestvovali?

Zana Nidža: Ne, ne. Ne, jer mi tek što smo se upisali na fakultet, mi nismo ni znali, nismo poznavali kolege sa fakulteta i ne... nismo još bili deo toga. Prvog dana kada smo otišli bio je protest 1. oktobra, znači... zatim, protesti nisu bili organizovani samo... mislim, to je bila veća organizacija, ne samo studenata, koliko znam. Bilo je raznih organizovanja protesta u ono vreme. Na fakultetu smo se ponovo školovali po kućama...

Aurelja Kadriu: Jel možete nešto da nam kažete o tom vremenu? Gde je Arhitektonski fakultet održavao predavanja...

Zana Nidža: Bili smo u Arberiji. Dobro smo se organizovali, mislim da su bili redovni sa predavanjima. Nama je bilo malo teže, na Arhitektonskom fakultetu, imali smo mnogo da radimo radove, ali najveći deo smo završavali kod kuće. Mislim, pretpostavljam da se i dalje isto radi, uglavnom se crtanje i planovi rade kod kuće. Ali kriterijumi nisu bili slabiji. Sigurno su bili slabiji ako se uporede sa starijim generacijama, ali znam da nisu mnogo tolerisali i znam da smo mnogo radili, naročito prve godine. Mi smo mnogo učili za ispite, radovi su više puta vraćani, jer su strogo ocenjivani, mislim, kriterijumi su bili visoki. Nije bilo, nije se osetio pad kriterijuma zbog uslova ili situacije, ne verujem. Možda je bilo da ne mogu da se realizuju predavanja zato što je nedostajao prostor, ali ja znam da smo radili dosta.

Aurelja Kadriu: Kako je tebi bilo, Dardanija je daleko od Arberije, recite nam nešto o tome kako ste putovali do fakulteta?

Zana Nidža: Nikada nisam išla sama, uvek smo išli zajedno sa nekim {objasnila rukama}. Nama je bilo zabavno to putovanje, jer dok hodamo, kupili bismo nešto da jedemo, kiflu, sećam se kifle, jer smo morali da idemo gore. Ne znam, nije bilo nešto... mi smo se malo razlikovali kao studenti arhitekture, nosili smo neke velike tašne kada smo išli prema fakultetu. Nismo se plašili da može neko da nas zaustavi i da pita: “Zašto?” Možda je i moglo to da se desi, svi smo znali da to može da se desi. Ali nekako, bilo je opšte poznato da ima univerziteta na albanskom po kućama i pretpostavljam da je jedno vreme to bilo prihvaćeno. Nismo osetili neku opasnost.

Zatim smo nastavili do kafića “Punto” ili (smeši se) tamo do “Santea”, mislim, mnogo normalno. Nije bilo nešto što... uvek si imala neku strah da može da se desi nešto, živela si sa tim i nisi mogla da se osećaš drugačije, nisi počela da se osećaš drugačije.

Aurelja Kadriu: Jel možete da nam kažete nešto o ratu? Kako su počeli nemiri u Prištini? Gde ste vi bili za vreme rata?

Zana Nidža: Ja sam se zapravo prijavila da idem da studiram u Beču i tamo sam otišla u januaru '99. Rat je počeo, bombardovanje je počelo u martu? 24. marta. Za mene je to bilo vrlo, bila sam... na početku, kad odeš u inostranstvo, obeležavaš {pokazuje rukama} svaki dan koji je prošao do dana kada treba da se vratiš na raspust u Prištinu. I baš kada je trebalo da se vratim na raspust, počelo je bombardovanje. Cela porodica je bila ovde. Za mene je bilo strašno prvog dana, jer smo prvog dana mogli da razgovaramo i rekli su mi: “Uuu, pa mi slavimo”. Ali bilo je vrlo traumatično, šta će se desiti... bilo je mnogo vesti, ovo, ono, diskusije koje smo videli.

Ja pamtim da je u studentskom domu bila TV sala i znam da smo je mi zauzeli, svi mi koji smo bili sa Kosova i tu smo sedeli i gledali, danju i noću, da bismo saznali nešto, šta se dešava. Bio je jedan period kada nisam uopšte znala gde se nalaze moji roditelji, nisam imala nikakav kontakt. Neko kaže da su izašli, neko kaže da su tu. Bio je to težak period. Često smo pročali kod kuće, kome je bilo teže. Naravno da je njima bilo teže, ali nije bilo lako ni kad nedeljama ne znaš gde ti je porodica.

Većina nas koji smo bili tamo... u Beču postoji velika zajednica kosovskih studenata, provodili smo vreme zajedno, tešili smo jedni druge, pomagali smo. Sećam se vremena kada su im prekinuli telefone, nisam mogla da nađem, sećala sam se brojeva telefona raznih ljudi, i sve sam zvala okolo i gde god sam mogla nešto da saznam. Bilo je to jako teško vreme, možda najteži period jer ne znaš gde ti se nalazi porodica.

Aurelja Kadriu: Jel vaša porodica u stvari...

Zana Nidža: Moja porodica je ostala u Prištini skoro celo vreme, negde pri kraju bombardovanja izašla je majka sa sestrom i bratom, otac je ostao. Bio je u Prištini, ali nije imao telefonske veze. Preselili su se jer smo mi imali kuću, otišli su u stanove, gde su se osećali malo sigurnije, po 20-30 ljudi je sedelo u jednom stanu zajedno, uvek obučeni, spremni ako budu došli da ih isteraju iz stana.

U ulici gde smo mi živeli bila je statcionirana vojska, ne, u stvari, paramilitarci, i njih nisu isterali iz stanova i kuća, tako da su ostali. Ali bilo je traumatično, činjenica da nisu znali kakav će biti kraj i šta će se dogoditi. Posle izvesnog vremena, majka ih je uzela [decu] i preko sto hiljada prepreka jedva su prešli u Makedoniju i posle nastavili za Francusku. U Francuskoj imam rođake, ali to je bilo skoro na kraju, možda tri zadnje nedelje, recimo. Ja sam se posle sastala sa njima, iz Beča sam otišla da se vidimo u Parizu.

Aurelja Kadriu: Jel možete da nam kažete nešto o susretu sa porodicom tamo?

Zana Nidža: Ne znam. Ne znam, možda je bio jedan... razgovarali smo neprestano, posle toga, celo vreme smo pričali, imamo veliku familiju tamo. Ne znam, radovali smo se jer se rat privodio kraj, ili već je bio završen, baš mislim da se završio, nema bombardovanja, kraj svemu, sada smo malo više bili opušteni da oni mogu da se vrate natrag.

Ali smo se najviše plašili za malog brata, on mi se čini da je najviše bio traumatizovan od svega. On je imao šest godina, ostao je u tom stanju dva meseca i nekako je to dosta agresivno ispoljavao. Znam da su vazda razgovarali nešto o njemu, a s druge strane mi smo pričali o tome kako smo prošli prethodna dva meseca i bilo mi je žao šta sve su doživeli i što nisam bila sa njima. Možda bi sto puta

bolje bilo da sam bila sa njima nego što sam bila sama daleko, bez obzira što su mi oni rekli je dobro: “Mnogo je bolje što barem ti nisi bila sa nama”. Opet, celo vreme nisam razmišljala toliko o ocu i majci koliko o sestri i bratu koji su bili mlađi od mene. Njih nisam mogla da zamislim, da sede... i sada kada zamislim ono vreme imam neku... ne umem da objasnim, vraćaju mi se neke emocije o kojima ne bih ni da pričam ni da razmišljam.

Aurelja Kadriu: Kako je došlo do toga da odete Austriju, jel bilo...

Zana Nidža: U Austriji sam mogla da se upišem na fakultet, u stvari, univerzitet je bio besplatan. Primili bi te i mogla si da se upišeš tako što položiš neki ispit. U stvari, prvo je trebalo da si bila upisana na Prištinski Univerzitet i posle si mogla da se prebaciš, većina ljudi se upisala ovako. Potrebno je bilo da sama obezbediš smeštaj, hranu, a ovo su meni su omogućili roditelji. Oni su dugo vremena radili u Albaniji, ali u vreme kada je izbio rat, nismo više bili u kontaktu, i ostala sam bez para, i stoga sam morala samu sebe da izdržavam. Znala sam se da je Austrija imala jedan fond za stipendije za svakog studenta koji je bio tamo. Dobijali smo mesečnu stipendiju za izdržavanje, jer počeli su da izbacuju studente koji ne plaćaju studentski dom. Ali to je bilo problematično, jer u njihovoj zemlji je rat, nemaju gde da odu, nemaju novac, a sad ih i izbacuju... Tako da je postojao fond koji je tokom rata dodeljivan Bosancima, pa su odlučili da ga nastave sa Kosovarima.

Sećam se, sećam se da su bili mnogo aktivni oko donacija. Kada sam shvatila da nemam prihoda, i ja sam počela da radim. U Beč sam videla prodavce karata za koncerte klasične muzike, oni nose uniformu. Mi bismo oblačili uniformu i trebalo je da ubedimo turiste da kupe karte, jer smo dobijali proviziju od svake prodate karte.

Sećam se vremena kada su saznali da sam sa Kosova, u jednom trenutku su došli ljudi i dali mi novac u ruke: “Uzmi”. Znam da u tom momentu nisam mogla, bez obzira što je račun... I tada je bilo ljudi koji su bili spremni da pomognu, a bilo je i onih koji bi ti postavljali stotinu pitanja “Gde ti je porodica sada?” Za njih je to bilo čudno, radiš i ne znaš gde su ti roditelji, ti si iz ratne zone... znači, postojala je velika svest. Naročito američki turisti, meni je bilo mnogo čudno kada su mi američki turisti rekli da je veliki broj Amerikanaca odlučio da ove godine ne dolazi na odmor u Evropu zbog rata na Kosovu. Što se njih tiče, Evropa je jedno, kada je rat na Kosovu, znači rat je u Evropi, ne idemo tamo. Toga se sećam iz...

Što sam odlučila da se vratim? Shvatila sam da studiranje u Beču dugo traje, takav je sistem, nemaš uslov za prvu godinu, u drugoj godini možeš da polažeš samo jedan ispit godišnje i opet da nastaviš. Znači, videla sam taj njihov sistem da će godine studiranja da se odugovlače, a ja nisam došla da deset godine ostanem u Austriji. Želela sam, možda sam mogla i malo da ubrzam taj proces, ali posle rata na Kosovu, Kosovo je postalo senzacija. Slušala sam da na Prištinski univerzitet dolaze arhitektae, studenti sa svih strana, i drže seminare, vežbe, imali su iskustva, idu okolo. Do momenta kada sam u Austriji čula da su uzeli kosovske studente da rade u projektnim biroima kao stažisti jer je Kosovo bilo atraktivno i moralo je.. I u tom momentu sam rekla možda bih i ja mogla da se uključim, da iskoristim i ja to malo. Zašto ja sedim ovde, dok na Kosovu sve ovo izgleda interesantnije?

I tako sam odlučila da se vratim, mada moji roditelji nisu bili za moj povratak, jer su oni sami bili predavači na fakultetu, ja se vraćam na fakultet gde su oni, nisu želeli da me imaju kao studentkinju (smeje se). Mislim da sam dobro uradila, jer u ono vreme bilo je isto... ja sam putovala, saradivala sam sa studentima sa britanskih univerziteta, da vidim iskustva iz tamošnjih arhitektonskih škola. Mislim, bilo je... mislim da je to bila dobra odluka, bez obzira na uticaj Austrije, gde sam mogla da vidim šta treba učiti, kako treba da...

Tamo te niko ništa ne tera, dok smo na Kosovu fakultet uvek shvatali kao nastavak srednje škole, kao da ti je obavezno da ideš i da učiš na kraju. U Austriji, studenti su bili željni da što više nauče od profesora, iz literature i svega drugoga. Oni su to tražili, tražili su znanje i mislim da mi je to ostalo iz Austrije, da nastavljam ovde da imam želju da naučim i znam sama, a ne ono da čekam što mi daju na univerzitetu ili u školi.

Aurelja Kadriu: Šta ste nastavili nakon fakulteta, šta se desilo?

Zana Nidža: U stvari, to je trajalo oko... onda sam se angažovala... shvatila sam da u arhitekturi samo treba da radiš. To je više kao zanat, mislim, potrebno je biti pored jednog dobrog arhitekta ili u projektnoj grupi da stekneš iskustvo. Tako da sam nastavila, radila sam kod drugih arhitekata, a posle i kod mojih roditelja. Mislila sam da treba da iskoristim znanje mojih roditelja u toj profesiji i ako budem nešto učila, ima da naučim od njih. I radila sam dugo sa njima. Kasnije sam počela i pomalo sama, jer mi je bila potrebna ona nezavisnost da vidim koliko mogu da uradim sama.

Ipak, ne mislim da sada je sad baš najbolje vreme za arhitekturu na Kosovu. Sada i u celom ovom periodu, ova profesija se ne ceni dovoljno. I arhitekate su krive za to. Ali takođe, generalno, obrazovanje, nema licenciranja, ne možeš da razlikuješ ko je šta je i... posle i ovaj novi sistem *bachelor*, na Kosovu svako može da dizajnira... oseća se pad kriterijuma za postajanjem arhitektom, kao da svako može da postane arhitekta. Tržište manje-više definiše šta se traži. Ne traži se ona kreativnost koju ti voliš da daješ kao arhitekta, još uvek ne, da vidimo (smeje se).

Aurelja Kadriu: Šta radite u ovom trenutku, jeste li...?

Zana Nidža: Radim privatno, znači kada ima projekata, zavisno koji su projekti ja ih uradim. Znači, nije radno vreme od 9:00 do 4:00, nego kada ima posla radi se intenzivno, a posle može da se desi da imam slobodno vreme do sledećeg posla i tako.... to je u stvari priroda posla.

Aurelja Kadriu: Ako vi nešto da dodate, mislim da smo stigli kraju i puno vam zahvaljujem.

Zana Nidža: Ne (smeje se), nema na čemu. Hvala i vama.